

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ ile Söyleşi*

Bu Dönem, Plana Karşı Tavırların Ağırlık Kazandığı Bir Dönemdir

Nevzat CAN-Binali TERCAN- Hocam, söyleşimize şehirciliğin ve planlamanın geldiği noktayı ve kurumsallaşmayı bir değerlendirme yaparak başlayabiliriz isterseniz. Sizlerde yaşanan bu dönemin tanıklarından birisiniz. Ülkenin de içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında, şehircilik nasıl bir süreçle bugünlere geldi?

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Kurumsallaşma dediniz, o konuda ne söyleyebilirim, onu düşündüm. Kent planlaması, kurumsallaşma süreci Türkiye’de eğer, Şehir Plancıları Odası 1960’lı yılların sonunda kurulduysa, demek oluyor ki 40 yıllık bir ömrü var. 40 yaşındaki kişilere delikanlı diyoruz. Dolayısıyla kent plancıları hareketi de delikanlılık çağını yaşıyordur.

Delikanlılık, Türkçe sözcüklerde adı üzerinde, kanla ilgili bir nitelemedir. Dolayısıyla gençlerin her zaman kontrol altında olmayabilecekleri gibi bir düşünce bunun altında saklıdır. Kent plancılığı her ne kadar delikanlılık çağını yaşıyorsa da, bana öyle geliyor ki delikanlılığın bir hayli ötesine geçmiş, olgunlaşmıştır; delikanlılığın savrukluğuyla olgunluğun bilgeliğini birleştiren bir noktada bulunuyor diyebilirim. Yani aşağı yukarı Kent Plancılar Odasının kuruluş yılları olan 1960’lı yılların başından beri bu gelişme seyrini yakından izledim. Hatta kentbilime olan ilgimiz, ondan bir 10-15 yıl kadar öncesine gidi-

yor. Kent planlaması daha kurumsallaşmadan, biz kent plancılığı konusuna ilgi duyan kimseler olmuştuk, Siyasal Bilgiler Fakültesinin o zamanki adıyla Şehircilik Kürsüsünde görev almakla.

Üniversitenin son sınıfında genellikle gençlerin ilgi alanı belli olur, ne olmak istedikleri hakkında. Biz diplomat olmakla öğretim üyesi veya kaymakam, vali olmak arasındaki tercihi son sınıfa gelmeden yapmıştık, akademisyen olacağız. Ama hangi dalda, hangi kürsüye girmemiz gerektiği, hocalarımızın bize yapacağı öneriye, bir de o dallarda kadro olup olmaması

* Sayın Ruşen Keleş ile Nevzat Can ve Binali Tercan 25.11.2007 tarihinde görüştü.

konusuna bağlıydı. Nitekim ben şehirci olmayı düşünmüyordum, üniversitede olacaktım, ama İdare Hukuku Kürsüsünde olacaktım. Çünkü Hocamız Turhan Feyzioğlu'yla öyle bir mutabakatımız vardı. Fakat mezuniyetten sonra buradan ayrılınca, Turhan Feyzioğlu, Bakanlık emriyle alındı. O tarihlerde fakülte dekanları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından görevden alınabiliyordu. Alınca, onun yerine gelen başka öğretim üyeleriyle çalışmaktansa, başka bir dala geçmeyi yeğledik. Benden önce, fakülteye 1 yıl önce asistan girmiş olan arkadaşım Cevat, benim askerde bulunduğum ya da bir yerde kaymakam stajı yaptığım bir yerde beni aradı, "bizim kürsüye gel, Fehmi Yavuz Beyle konuştum" dedi. Bir hayli tereddüt geçirdikten sonra ben de o yolu seçtim.

Şehircilik Kürsüsüne girerken, asistan olurken Şehircilik Kürsüsünde, başka kürsülerdeki arkadaşlar ve sınıf arkadaşlarımız, "hiç böyle bir dalda asistan olunur mu?" gibi sorular sordular bize. Çünkü geleceği belli olmayan ve parlak görülmeyen bir dalı seçmiş olduğumuz telkini yahut algılaması vardı. Bu nedenle çok böyle gönlümüz ferah bir şekilde şehircilik dalına katılmış değiliz, onu bu vesileyle belirtmek istiyorum. Fakat kısa sürede gördük ki, Türkiye'nin çok önemli toplumsal, ekonomik, siyasal konularından bir tanesi şehircilik. Bizim kürsünün adı oydu.

Konuyu dağıtmış olmamak için söyleyeyim: Kürsü, 1930'lu yıllarda Almanya'dan Türkiye'ye davet edilen, Nazi rejiminin oradan kovduğu Ernest Roiter tarafından kurulmuştu ve şehircilik, bugün birçok kent planlaması okulunda okutulan yönlerinin dışında, teknik yönlerinin dışında, bir toplumsal bilim dalı olarak nasıl okutulmalıdır geleceğin mülki idare amirlerine, kaymakamlarına, böyle bir gereksinimden kaynaklandı bu kürsü kurma. Fehmi Yavuz Bey asistan olmuş, daha sonra bu kürsüye yine Cevat 1956'da, ben 1957'de katıldık. Giriş o giriş, yani benim demek ki bu Şehircilik Kürsüsüne asistan olarak girişimin 50'nci yılı.

Yanlış bir şey yapmadığımızı zaman bize gösterdi, kendi açımızdan. 1957-1967, demek ki ben Siyasal Bilgiler Fakültesi Şehircilik Kürsüsüne asistan olduktan 10 yıl sonra şehir plancılığı kurumlaştı, sizin sorduğunuz anlamda. Peki, o zamana kadar

şehircilik yok muydu Türkiye'de; vardı ve gayet nitelikli bir şehircilik vardı benim anlayışıma göre. Türkiye'de bu konuda yetişmiş insanlar olmadığı için, Almanya'dan, Batı ülkelerinden gelen birtakım plancılara kent planları yaptırılıyordu. Türkiye'nin kentbilim tarihini yakından biliyorsunuz; Adana için, İzmir için, İstanbul için pek çok planlar hazırlanmıştır. Buralarda asıl plancılar yabancılar, Türkler onların yanında yardımcı konumunda bulunuyorlardı.

Ancak bu yabancıların yanında Türkiye'nin kentleşmesine, şehircilik pratiğinin olgunlaşmasına katkıda bulunan meslek elemanları daha çok mimarlardı. Tabii plancıların olmadığı bir dönemde mimarların bu boşluğu doldurmasından daha doğal bir şey olamazdı. Mimarlarımız, özellikle bugün adı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi olan üniversiten çıkan mimarlar, gerekse İstanbul Teknik Üniversitesinde okuyan mimarlar, onlar da büyük ölçüde yabancı mimarların ve plancıların etkisi altında öğrenimlerini yapmışlardı, büyük katkıda bulunmuşlardır. Mimarların kentbilimin kurumsallaşması sürecine katkılarının azımsamayacak ölçülerde olduğunu söylemek, bir hak bilirlilik olacaktır diye düşünüyorum. Dolayısıyla bizde mimar, şehir plancılığı okulları kuruluncaya kadar o boşluğu daha çok mimarlar; fakat kentbilim konusunda da bilgi, deneyimleri olan, ilgileri olan, hatta kısmi öğrenimleri olan mimarlar yerine getirdi. Hem İstanbul Teknik Üniversitesinde, hem Mimar Sinan, eski Güzel Sanatlar Akademisinde şehircilik hocaları vardı, bunlar önemli kişilerdi. Kemal Ahmet Aru, mimar bir hoca olarak yıllarca İstanbul Teknik Üniversitesinde şehircilik dersi okutan bir hocamız oldu. Pek çok kimse onu kent plancısı olarak bilir. Gündüz Özdeş, Hande Hanım ve o geleneği devam ettiren pek çok genç arkadaş, aynı şekilde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde de kentsel tasarım ve kent planlaması konusunda hareketi başlatan çok değerli öğretim elemanları olmuştur ve bugün de vardır. Mehmet Ali Handan onlardan bir tanesidir, şimdi anımsayabildiğim. Kent plancılığının yönetsel, hukuksal yazılar yazan, kitaplar, eserler ortaya koyan hocalarımız yine orada oldular.

Bir boşluk olduğu için kent planlaması alanında, bunun doldurulması gerekiyordu bir şekilde. Başka

ülkelerde plancılık, kendisine özgü ilkeleri olan, kurallarını geliştirmiş olan, bir meslek pratiğinin objektif ve bilimsel temellerinin geliştirildiği bir meslek halinde gelişirken, Türkiye’de bu konuda bir boşluğun olması dikkati çekmiştir. Birleşmiş Milletlerin de öncülüğünde, benim MIT’ten hocam olan Charles Eimars’ın gayretiyle, Birleşmiş Milletlere verdiği bir rapor sonucunda Orta Doğu Teknik Üniversitesinin kurulmasına karar verildi biliyorsunuz. Orta Doğu Teknik Üniversitesinin kurulması kararını alan hükümetleri ileri görüşlü insanlardan oluşan hükümetler olarak nitelemek gerekir; çünkü Türkiye’nin en büyük gereksinimleri o alandıydı. Hızla kentleşen bir ülke 1950’den sonra, bu kentleşmenin ortaya çıkardığı gereksinimlere yanıt verecek meslek mensupları yok. Dolayısıyla ilk kuruluşu bugünkü şekilde çok geniş alanları kapsayacak bir üniversite olarak değil, fakat kent plancılığı, esas itibarıyla mimarlık ve kent plancılığı alanında öğretim yapmak üzere kurulacak.

Birleşmiş Milletlere vermiş olduğu raporu Charles Eimars, “Türkiye ve Türkiye gibi ülkelere experts, yani uzmanlığa imperts gereklidir” demiştir. Konuyla ilgili herkesin yakından bildiği kitabında da aynı konuyu tekrar eder. Peki, bu “imperts” dediği kimseler, yani kendi uzmanınızı elbette ki kendinizin yetiştirmeniz lazım. Yani o ismi taşıyacak uzmanlar, bir ülkenin kendi öğretim kurumlarında yetişmesi gereken, dışarıdan aktarılmış birtakım bilgileri, kuralları pratiğe hâkim kılmak yanlışlığına düşmeksizin, ülkenin kendi verileri ışığı altında yetişmiş plancılar olmalı ki, daha gerçekçi planlar hazırlasınlar vesaire...

Orta Doğu Teknik Üniversitesinin kurulması, Mimarlık Fakültesinin oluşturulması, Mimarlık Fakültesi içerisinde bir Şehir Planlama Bölümünün, Bölge Planlama Bölümünün oluşturulması önemli adımlardan bir tanesidir, bu hiç ihmal edilemez. Hep Orta Doğu Teknik Üniversitesi üzerinde vurgu yapıyorum. Demin söylediğim, kendimizin intisap ettiğimiz, katıldığımız Siyasal Bilgiler Fakültesinin İskân ve Şehircilik Enstitüsünün Türkiye’deki şehirciliğin kurumsallaşmasındaki rolünün azımsanmayacak ve yadsınamayacak önemde olduğunu da belirtmek gerekir. Çünkü Roiter olsun, Fehmi Yavuz Bey olsun, Türkiye’deki kent plancılığıyla bir bilim kurumu

arasındaki etkileşimi gereği gibi kurabilmek için, İskân Şehircilik Enstitüsünün -adında şehircilik vardır- organlarından biri olan genel kurulunu karma nitelikte yapmışlardır. Yani üniversite öğretim üyeleri vardır, ilgili dallardan, sosyal politika, şehircilik, mahalli idareler maliyesi gibi dallardan, aynı zamanda İller Bankasının genel müdürü, İmar İskân Bakanlığı ki sonradan kurulmuştur, orada mesken genel müdürü, afet işleri genel müdürü, yapı malzemesi genel müdürü, bu türlü yüksek düzeyde personelle bilim adamlarının etkileşimini genel kurula sağlamak suretiyle mesleğin gereksinimlerinin daha iyi karşılanabileceği, araştırma faaliyetleri olsun, yayın faaliyetleri olsun, bu etkileşim sonucunda daha rasyonel, daha gerçekçi doğrultulara yönelebilir diye düşünmüşlerdir. Yıllarca çok yakından bildiğiniz İskân ve Şehircilik Haftası konferansları orada düzenlenmiştir. Hem bilim adamlarının, hem pratisyenlerin katkıları vardır ve şehircilik disiplinin özellikle sosyal bilimlerden girdi alarak gelişmesi açısından o konferansların ve enstitünün rolünü mutlaka hatırdan tutmamız gerekir diye düşünüyorum.

Şehircilik Enstitüsünün Genel Kurulunda görev yapan kişilerden birkaçı, daha sonra Orta Doğu Teknik Üniversitesinin kuruluşunda Üniversitenin Mütevelli Heyeti üyesi olmuşlardır. Şu bağlantıyı kurmak istiyorum: Orta Doğu Teknik Üniversitesi gibi bir üniversitenin kurulması, orada bir Şehircilik ve Kent Plancılığı ve Mimarlık Fakültesinin oluşturulmasında bunların etkisi olduğunu belirtmeye çalışıyorum.

Dönelim Orta Doğu Teknik Üniversitesine: Tabii plancı adımı taşıyan bir planlama okulundan mezun olan kimselerin sayısı arttıkça, yavaş yavaş sanki daha önce kentlerin planlarını hazırlayan mimarların bu alandan çekilmeleri, onların yerini yeni yetişen ve gerçekten plancı diplomasına sahip olan kimselerin alması beklenirken, durum öyle olmamıştır. Çünkü alan o kadar büyüktür ki, bir paylaşma zorluğu, güçlüğü sıkıntısı da olmuştur. Dolayısıyla yan yana, birlikte çalışmışlardır kardeş kardeş. Kent plancılığının ihtiyaçlarına birtakım yandan yeni plancılar, öbür yandan da eskiden beri başarıyla bazı kentlerimizin planlarını hazırlayan mimarlar bu işle uğraşmaya devam etmişlerdir.

O kadar ki, ben doçent olduğum yıllarda, iki önemli kentimizin imar planı yarışma jürisinde danışman olarak bulundum. İller Bankasının çok isabetli bir uygulaması vardı, davet ederlerdi bizi. Ben zannediyorum Gaziantep'te ve Erzurum imar planlarının 1960'lı yılların sonunda, Kent Plancıları kurulmadan şehir planlama plan jürilerinde bulundum. Hatırimda kaldığına göre, her iki kentinde de, İller Bankası tarafından yarışmaya çıkarılan kent planlarını kazananlar, mimar olan kimselerdi. Bir tanesi, İller Bankasında çalışmış, ayrılmış, serbest çalışan bir arkadaşı. Öteki de serbest plancılık yapan, ama mimar kökenli kimselerdi. Bu uzun süre devam etmiştir.

Artıkça sayıları, plancılık diplomasına, kent plancısı olarak yetişenlerin sayısı arttıkça da bunların örgütlenme gereksinmesi de kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Önce zannediyorum Mimarlar Odası bünyesinde üye olmak sebebiyle kaldılar. Sonra özerkliklerini ilan etme kararı aldılar ve 1960'lı yılların sonunda Kent Plancıları Odası kuruldu. Hatta bizlere de dediler ki, kurmak için öncülük yapanlar, "bu dersi şu kadar yıl benzer fakültelerde okutmuş olanları da üye yapacağız." Ama bana hiçbir zaman üyelik teklifi gelmedi. Onu da kent plancısı arkadaşlara bu vesileyle tarihte kalmış bir şey olarak, yerine getirilmemiş bir vaat olarak söylemek isterim. Yani ayrı bir statü veriyorlar ya, onur üyesi filan demiyorum, ama asıl üye ve benzeri kategoriler vardır. Neyse.. Çok yakın temaslarımız oldu.

Şehir Plancıları Odası kuruluncaya kadar Türkiye'nin çok önemli kentleşme sorunları, kentleşme, kentleşmenin hızı, biçimi, sağlıklı olması olmaması, planlı olması olmaması, toprak konuları, plancılık mesleği ve Türkiye'de ulusal çapta bir kentleşme politikasının oluşturulması gereği, bir millî fiziki plan yapma zorunluluğu, bütün bunlar Mimarlar Odasının etkinlikleri çerçevesinde dile getirilen, tartışılan konulardır. 60'lı yıllarda 1. Boğaz Köprüsünün inşasına karar verildiği sırada en büyük tartışmaları yine Mimarlar Odası çerçevesinde, ama kent plancısı arkadaşların da -ki sayıları çok azdı o zaman- katılımıyla yaptık. Bir Boğaz köprüsü yapmanın köprüünün her iki ayağında yaratacağı spekülasyon hareketlerle nasıl uğraşılacağı konusundaki tartışmalar yine o çer-

çevede gerçekleşti. Abartmak istemiyorum, ama her iki meslek mensubu yan yana, bir dayanışma içerisinde Türkiye'nin kentleşme sorunlarının çözümü konusundaki bilimsel, bilinçli önerilere sahip çıkma rolünü uzun süre oynadılar.

Elbette ki tam anlamıyla kurumsallaşma, bugün bile ulaşılmaması gereken bir ideal hedef durumundadır. Ama kurumsallaşma çok önemli bir noktaya geldiğini rahatlıkla söyleyebiliyorum. 1970'li yıllarda Mimarlar Odasından kopup kendi özerkliğini elde ettikten sonra, çok daha aktif bir şekilde tabii Şehir Plancıları Odası katıldı bu olaylara. 70-80'li yıllarda, 90'lı yıllarda, her dönemin siyasi iktidarların politikalarından kaynaklanan özellikleri olmuştur, bu özellikleri dikkate alan tavırlar sergilemişlerdir. Bir meslek odası olarak, kamu kuruluşu niteliğindeki bir meslek odası olarak bana sorarsanız bilinçle üzerlerine düşen görevi yapmışlardır ve bugün de yapmaktadırlar.

Bir dalgalanmadan söz edebiliriz kurumsallaşmada; çünkü kurumsallaşma, sadece ilgiyle gerçekleştirilebilecek bir şey değil, olanaklarındaki azalmaya, çoğalmaya, yerinde saymaya koşut olarak Odanın etkinliklerinde de dalgalanmalar gördüğümü söyleyebilirim. Fakat özellikle son 10 yıla yakın bir süreden beri ben Odanın kurumsallaşma yolunda büyük hamleler yaptığını görüyorum, yayınlarıyla olsun, başka etkinlikleriyle olsun ve kendi kimliğini kendisi dışındaki kurumlara savunmada gösterdiği medeni cesareti de buna örnek olarak gösterebilirim.

N. CAN-B. TERCAN- Bu dönemlerde yeni İmar Yasası, 6785 sayılı Kanun çıktı, yeni bakanlıklar kuruldu. Bu yasal süreç, bakanlıkların kurulması, Türkiye'nin kentleşme sorunu açısından baktığımız zaman, şehir planlamanın hangi tür gereksinimlerinden dolayı ortaya çıktı o dönemlerde?

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Çok hızlı bir kentleşme, İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra insanlar kentlere akın ettiler ve bu konut sorunu doğurdu, gecekondular ortaya çıktı, arsa spekülasyonu hızlandı. Fakat ülkenin konut politikasını, afetlerle ilgili politikasıyla nüfusun ülkede dağılışı biçimiyle ilgili, yani bölgesel gelişme farklılıklarının azaltılmasına ilişkin politikasını belirleyecek bir ulusal merci yok, örgüt yok, kuruluş yok,

kamu kuruluşu yok. Bu ihtiyaç 1950'li yılların ortasından beri dile getirilmiştir ve 1. ve 2. imar kongreleri toplumda son derece önemli olaylardır. Bir tanesi 1955'te, ötekisi 61 yılında toplanmıştır, yayınlanmıştır bu bildiriler, sunulan bildiriler ve tartışmalar. Dikkat çekilen nokta, "Türkiye'de mutlaka bir İmar Bakanlığı kurulmalıdır, kentleşmenin sahibi olması gereken" ve nitekim 1956 yılında İmar Bakanlığı, bu tartışmaların ve bu düşüncelerin ışığı altında kuruldu.

İmar Bakanlığı kurulduğu zaman, Türkiye'de bir İmar Kanunu yoktu, ondan sonra çıkmıştır, 1957'de çıkmıştır biliyorsunuz, 6785 sayılı İmar Kanunu yürürlüğe girdi. Fakat o günün koşulları içerisinde Türkiye'deki kentleşmenin gereksinimlerine büyük ölçüde yanıt verebilecek, kentlerin planlamasının gerektirdiği esasları gösteren bir yasayı 6785. Aradan geçen yıllarda boşlukları, eksiklikleri görüldü. 1980'de çıkarılan 3194 sayılı Yasa, birtakım ihtiyaçları karşılamıştır denilebilir. Ama 85'ten bugüne kadar geçen 25 yıla yakın süre gösterdi ki, o yasanın çok büyük boşlukları var. Ne yazık ki Türkiye, yeni bir yasayı yürürlüğe sokamadı. Bu süreç içerisinde kent plancılarının Oda olarak ve bireyler olarak yeni bir İmar Yasası hazırlama çalışmalarına çok aktif bir şekilde katıldıklarını biliyorum. Oda olarak kendi tasarı taslaklarını hazırlamış oldukları gibi, tek tek bilim adamı veya pratisyen olsun, kent plancılarının benim de katıldığım pek çok toplantıda son derece önemli katkılar yaptıklarını gördüm. Bugün de bu katkıları devam ediyor.

N. CAN-B. TERCAN- *Bugüne baktığımız zaman, 1985 yılında yürürlüğe giren İmar Kanunu artık ömrünü tamamlamış durumda, özellikle dünyadaki, Türkiye'deki gelişmelerle birlikte. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı da ciddi anlamda yetkileri azalmış durumda. Aslında hem yasal açıdan, hem de kurumsallaşma açısından baktığımız zaman, ciddi bir boşluk var. Bu boşluğu doldurmak anlamında bir iradenin oluşturulmasına, özellikle üst ölçekli planların yapılması, kademeli birlikteliğinin kurulması, kentleşme politikalarının üretilmesi konusunda bir iradenin olmamasını neye bağlıyorsunuz bu dönemde?*

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Genel olarak bu dönem, plana karşı tavırların ağırlık kazandığı bir dönemdir. Ne yazık ki Türkiye'deki siyasal iktidarlar, son 10-15 yıl içerisinde bu havaya kendilerini büyük ölçüde kaptırmışlardır. Genel düzeydeki bu plan karşıtlığı ve plana karşı soğukluk kademe kademe aşağıya kadar gitmektedir. Devlet Planlama Teşkilatının saygınlığını yitirmesi, büyük ölçüde bununla açıklanabilecek bir şeydir. Bir ülkede yönetenler, devlet adamları, siyaset adamları plana inanç taşıyorlarsa, o ülkede ne çevre düzeni planı, ne bölge planı, ne kent planı, ne de başka bir plan söz konusu olabilir. Bunu büyük bir yanlış olarak görüyorum. Bu nedenledir ki, İmar Bakanlığı, kolu kanadı kesilmiş, koparılmış, kırılmış, içi neredeyse boşaltılmış bir örgüt haline geldi.

Eskiden İmar Bakanlığının kent planlarıyla ilgili çok önemli yetkileri vardı. Bununla şunu kastetmek istemiyorum: Merkezi bir yönetim, her fırsatta belediyelerin yetkilerine karışsın, belediyeler yetkisiz olsun demek istemiyorum; çünkü dünyanın hemen hemen her yerinde planlama, kentsel planlama, yerel yönetimlerin kendi özerklik çerçeveleri içerisinde yerine getirmeleri gereken yerel nitelikli bir hizmet. Ama bir ülkede kent planlarının yapılmasıyla ilgili genel çerçeveyi belirleyecek, genel doğrultuları gösterecek bir ulusal anlayışa ihtiyaç vardır. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, bu işlevi yerine getirecek ne kadroya, ne personele, ne de anlayışa sahiptir. Bu ihtiyaç açıkça ortadadır. Bunun için değil

PLANLAMA
2007/2

midir ki, TOKİ adı verilen bir kuruluş, bugün Bayındırlık ve İskân Bakanlığının gecekondularla ilgili bütün yetkilerini üstlenmiştir. Boşluklar doldurulur, bu fizikte de böyledir, ama boşluklar bazen doğru olarak doldurulur, bazen de yanlış şekilde doldurulur. TOKİ gibi azman bir kuruluşun Bayındırlık Bakanlığının yapması gereken işleri üstlenmiş olmasını bu açıdan büyük bir yanlış olarak değerlendiriyorum.

Üst ölçek planlardan söz ettiniz. Tabii bölge planlaması, bizim mevzuatımızın Devlet Planlama Teşkilatına vermiş olduğu bir görevdir. Devlet Planlama Teşkilatı bunu hangi anlayışla yapıyor, hepimizin bilgisi içerisinde. 1960'lı yıllarda Türkiye'de Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır ve bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi temel hedeflerden bir tanesiydi. Bölgeye karşı, bölgelerin gelişmesine karşı bazı çevrelerde her zaman kuşkular olmuştur. Eskiden de vardı, bugün de vardır, Nitekim Batının isteği üzerine hazırlanmış olan kalkınma ajanslarıyla ilgili yasanın çıkarılması sırasındaki tartışmalar bize bunu gösterdi. O yasanın birçok eksiklikleri vardır, hareket noktaları yanlış, araçları yanlış. Ama bu yanlışlıklar vesile bilinerek bölge planlamasına karşı tavırlar geliştirilmiştir. Bu da son derecede yanlıştır. Yani ekstremler dikkate alındığı zaman, gerçekler ortadan kaybolabilmektedir.

Sizin sorduğunuz soruyla bağlantılı olarak planlılık konusunda, yani plan anlayışındaki erozyon, plana saygıda erozyon, ne yazık ki sadece siyaset adamları arasında değil, bilim adamları arasında da var. Zaman zaman birçok meslektaşımız, az olmayan sayıda meslektaşımız, planın Türkiye'ye dışarıdan aktarılmış araç olduğu görüşünü dile getiriyorlar. Eğer bu görüşü yaygınlaştırıp öğrencilerimize bu yolda telkinlerde bulunursak, daha niçin saygı duysunlar; kimse saygı duymaz hale gelir. "Plan gerçekçi değildir, dolayısıyla plan yerine başka mekanizmalar koyalım" şeklindeki bir anlayış, daha önce de Şehir Plancıları Odası ile yaptığımız söyleşilerde ben bunları söyledim, yani imar plancılığındaki yeni açılımlar üzerine. Son derece yanlıştır, "nasıl olsa uygulamıyoruz planları, dolayısıyla plan yapılmasın, mevzii bir-takım düzenlemelerle yetinilsin." Yani plan değil,

projeciliği plancılığın yerine koyan bir anlayış, Türkiye'de büyük zararlara yol açabilecek bir anlayıştır diye düşünüyorum.

N. CAN-B. TERCAN- Plan yerine özellikle İstanbul'da projecilik anlayışı ön plana çıkmaya başladı.

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- TOKİ'nin yapmak istediği şey de bu, kentsel dönüşüm...

N. CAN-B. TERCAN- Kurumsal anlamda da bir parçalanma, sektörel anlamda da bir parçalanma. Peki, bu parçalanma kimlerin işine yarıyor?

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Bu parçalanma rantiyenin işine yarar, rantiyelerle işbirliği yapanların işine yarar. Rantiyelere yol gösterip sonra onlarla ortak olanların işine yarar, toplumun işine yaramaz. Burada kamu yararının, toplum yararının arka plana itildiğini görüyoruz maalesef.

N. CAN-B. TERCAN- Yeni bir planlama anlayışından, daha çok katılımcılık boyutundan, yönetim boyutundan bahsediliyor...

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Katılımcılığa evet, yönetime hayır. Eğer yönetimi katılımcı bir planlama anlayışıyla tanımlamak isterseniz, ben de sizinle hemfikir olduğumu söyleyebilirim. Ne kadar geniş çevrelere planlama sürecine katılma şansı sağlarsanız, planlama o kadar gerçekçi olur, uygulaması o kadar kolay olur. Ne yazık ki bu yapılmıyor. Bizim imar mevzuatımızda da çeşitli grupların planlama sürecine katılmalarını zorunlu kılan bir kural yoktur, ama engel de yoktur. Bu planlama sürecini işletenlerin tutumlarına, tavırlarına bağlıdır. Ne yazık ki belediyelerimiz olsun, planların merkezde hazırlanması durumunda, koruma planları, turizmle ilgili planlar, orman, başka planlar konusunda, yöneticiler daha çok çabuk iş yapmaya önem vermişlerdir. Çabuk iş çıkarmak gibi bir kaygı, onları katılım gibi işi geciktirici bir yola sapmaktan alıkoymaktadır. Bazen de katılımcılıktan bir fayda sağlayıp sağlayamayacakları konusunda kuşkusu olan yöneticilere, belediyecilere biz çok rastlamışızdır. Demek ki birincisi, zaman alıcı olması, işi geciktirici olması; ikincisi de gerçekte bir fayda sağlayıp sağlayamayacağı konusunda. "Her şeyi biz biliriz" anlayışı, başta bulunanlarda ağır

bastıkça, katılımdan elbette ki bir fayda bekleyemezsiniz.

Hatırlıyorum, 1970’li yılların sonunda Ali Dinçer’in Ankara Belediye Başkanı olduğu sırada Ankara’da kent kurultayları toplandı. Bu kurultayların ilkinde 5 bin kişi katılmıştı. Arı Sineması vardı, hâlâ var mı bilmiyorum, Bahçelievler’de, orada yapılmıştır. Ben katıldım o toplantıya. Şu görüş ortaya atıldı: “Periyodik olarak kent kurultayları yapılsın. Toplumun çeşitli kesimlerinden sivil örgütler, bireyler görüşlerini Ankara’nın yönetim ve planlama anlayışlarına yansıtmak fırsatını elde etsinler.” İkinci toplantı bundan birkaç ay sonra yapıldı, 2 bin kişi kadar katıldı toplantıya. Üçüncü toplantıya hiç katılan olmadı veya 100 kişiyi bile bulmadı katılım.

“Katılım nedir, ne değildir” diye bir makale yazdığımı hatırlıyorum bir yerde, nerede bilmiyorum, kent ve siyaset üzerine yazılarda çıkmış olabilir, bu örneği verdim ve bunun nedenlerini irdelemeye çalıştığım, demin size söylediğim ilgisizlik, yani katılan, “madem ki benim düşüncelerime değer verilmiyor, ikinci kez katılmakta bir yarar görmüyorum” anlayışına kapılmaktadır. Beriki de “bu türlü katılımlardan bir sonuç alamadık” diye bir anlayışa varıyor, “işini geciktiriyor” diye vazgeçmişlerdir. Zaten yönetimler de değişmiştir.

Tabii bunu, katılımın önemsiz bir şey olduğunu anlatmaz, katılım son derece önemli. Katılımcı demokrasi, temsili demokrasi var, temsili kurumlar eliyle yürütülüyor, belediye meclisi, parlamentolar; bunun gerekli, fakat yeterli olmadığını hepimiz biliyoruz. Çünkü doğrudan demokrasi bizi buraya getirdi. Onun imkânsız hale getirilmesi sonucunda temsili demokrasi kurumlarına ihtiyaç duyduk. Ama şimdi anlaşılıyor ki, kurumsal temsili demokrasi dediğimiz temsili demokrasinin kurumları yetersiz kalıyor. Dolayısıyla katılımcı demokrasiyi onun yerine koyarak, tabanı genişleterek onun eksiklerini, boşluklarını doldurmak gerekir. Aynen belediyelerle ilgili Yerel Yönetimler Özerklik Şartı var Avrupa’nın, onun yerel yönetim özerkliğini tanımlayan maddesinde, fıkrasında bu zikrediliyor. “Yerel yönetimler mutlaka temsili kurumları olan, meclisleri halk tarafından seçilerek oluşturulacak. Bu gereklidir, zorunludur, ama bu yeterli değildir. Halkoylaması, mahalle komiteleri, kent

parlamentoları, kent senatoları, bunlar yoluyla katılımcı demokrasiyi olabildiğince canlı halde tutmamız, geliştirmemiz gerekir” diyor.

Bu vesileyle şunu da belirtiyim size: Halkın katılımına ne kadar yöneticiler açık olduğu konusunda, kent planlamasıyla ilgili değil, fakat çevreyle ilgili bir konuda Aliğa’da halkoylaması yapmışlar, “termik santral gelsin mi, gelmesin mi” diye, belki sizlere daha önce söylemişimdir. Tabii halkoylaması için de bir oylama yapılıyor, halk katılıyor. İzmir Valiliği, bu halkoylamasını yaptıran belediye hakkında soruşturma açmıştır, “bu halkı isyana teşvik etmektir” diye. Gördüğünüz gibi, yüksek düzeydeki yöneticilerde halk katılımının gerekliliğine, yararına inanç başta gelmektedir.

N. CAN-B. TERCAN- Peki, bugünkü dönüşüm projeleriyle ilgili ne düşünüyorsunuz? Yani birebir halkla görüşme, halkı katma, onları ikna etme, bu süreçle ilgili Ankara’da, İstanbul’da örnekler var.

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Kentsel dönüşüm, gecekondu ıslahı diye bildiğimiz şeyin genişletilmiş bir şeklidir amaç olarak. Gecekondu bölgelelerinin göze daha hoş görünür bir şekle sokulması isteniyor. Modern bir kent diye bazı kimselerin kafasındaki imaj, bu kavram çerçevesinde yerleştirilmek isteniyor. Biraz daha genişletiyorlar tarihsel vesaire, yapıtların etrafında bulunan yerlerin düzenlenmesi, afet alanların da sokmaya çalışıyorlar içine, ama asıl gecekondu alanlarının temizlenmesidir. Gecekondu alanlarının temizlenmesi konusunda en doğru sözü Manuel Castel söylemiştir: “Gecekondusunu yıkmak, onunla belli bir anlaşmaya vararak kişiyi alıp, başka bir yere götürüp yerleştirmek, apartmanlara, yüksek katlı yapılara ile neye ulaşılacak isteniyor? Yapılmak istenen şey, burada aslında yoksulluğu bir yerden alıp başka bir noktaya taşımaktan başka bir şey değildir. Önemli olan, yoksulluğun kendisini ortadan kaldırmaktır.” Kentsel dönüşüm projelerinde olan şey de budur. Yoksulu gecekondundan alıp bir apartman dairesinde yoksulluğunu sürdürür hale getirmekten başka bir yararı yoktur, amaçlar vardır.

İkinci olarak yöntem bakımından da şu yapılmak isteniyor: 1970’li yılların sonunda Ankara Beledi-

yesinin uyguladığı iki örnek var: Portakal Vadisi ve Dikmen Vadisi projelerinde yapılan şey model olarak aynıdır; gecekondulunun o arazi üzerinde yaratmış olduğu rantı ya da belediyenin ve devletin olanaklarıyla gecekonduluyla yönetim arasında paylaşmak. Zamanın Ankara Belediye Başkanı, ben sorduğumda, eleştirdiğimde bu konuyu, şunu söylemiştir: “Hocam, başka çare yoktur, gecekondu bölgelerini ıslah etmek için kaynağa ihtiyacımız var. Bu kaynak, bizim de katılımıyla orada yaratılan değerdir. Bu değer bir kısmını gecekondu sahibine verip, gerisini almak suretiyle buraları geliştireceğiz.” Nitekim Dikmen Vadisi’ndeki büyük apartmanlar böyle oluştu.

Peki, kim kazançlı çıktı bundan, toplum mu, yoksa gecekondu sahipleri mi, belediye mi? Bunun yanıtını nasıl verebiliriz diye düşündüğümüzde, ideal olan, kent toprağındaki artan değeri kazandıran temel faktör kamu olduğuna göre, bu değer tümüyle ya da büyük bir kısmıyla kamunun olması gerekirken, bunun tersini görüyoruz. Dikmen Vadisi ve Portakal Çiçeği Vadisi’nde yaşadığımız bu olay, bu yöntem, aynı, az çok değişikliklerle, biraz daha modernize edilmiş şek-

liyle kentsel dönüşüm projelerinde söz konusudur. Şimdiye kadar çıkarılmış olan Kültür ve Tabiat Varlıkları Hakkındaki Yasada yapılan değişiklikle getirilen kentsel dönüşüm uygulaması var. Bir de biliyorsunuz, Kuzey Ankara girişiyle ilgili olarak. Her ikisindeki model de budur.

Dolayısıyla ben buradan Türkiye’de modern şehirler yaratmak ve aynı zamanda modern şehirler yaratılabilir, eğer 25 katlı yapıya modern diyorsanız, modern tanımınızın ne olduğuna bağlıdır bu. Bana sorarsanız, çağdaş tanımı, o 25 katlı yapılarda yaşayan yoksulluktan kurtarmayı da içerir ve içermelidir. Bunu içermiyorsa, kentsel dönüşümden Türkiye’de toplum yararına bir sonuç beklemek olanağı yoktur. Bir rant paylaşımıdır söz konusu olan. Yöntem ve amaçlar bakımından kentsel dönüşüm projelerinin Türkiye’ye gelir dağılımı dengesizliğinin giderilmesine, sağlıklı bir kentleşmenin Türkiye’de yerleştirilmesine, geliştirilmesine büyük katkısı olacağını zannetmiyorum.

Bunun en güzel kanıtlarından bir tanesi, bir itiraftır kanımca, toplu konut yönetiminin yayın-

larında var: “Hâsılat paylaşımı” diyor. Neyi kimle paylaşıyorsunuz sorusunu sormak gerekir, “hâsılat paylaşımı” terimini kullananlara. Bir de İstanbul gibi yerlerde lüks konutlar yaparak onların satışından elde edilecek kaynaklarla toplu konut yönetiminin mali durumunu güçlendirmek ve bununla yoksullara yardım etmek gibi ilk bakışta bir modern dayanışma teorisine dayanan, fakat gerçekleştirilmesi olanağı bulunmayan bir modelden söz edilmektedir. Özellikle konut konularında Türkiye’de dar gelirlilerin ihtiyaçlarına, gereksinimlerine yönelmeyen bir konut politikasının savunulmasına olanak yoktur. Ne yazık ki 1961 tarihli Anayasada yer alan konut hakkıyla ilgili kural, 1982 Anayasasında budanmıştır. 1961 Anayasasında yoksul ve dar gelirli konut politikalarında ve kaynak dağılımında öncelik alması gereği belirtilmişken, 82 Anayasasında bu yoktur.

Şunu da söyleyeyim bu vesileyle size: Şimdi sivil anayasa diye sözü edilen hazırlıklardaki anayasa taslağında konut hakkı yer almamaktadır, hiç yoktur.

N. CAN-B. TERCAN- Çevre açısından, kültür ve tabiat varlıkları açısından geri bir nokta...

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Geri adımdır. Halbuki dünyada İnsan Hakları Evrensel Bildirisinden, onun 25 inci maddesinden bugüne kadar gelen, burada yazdığımız, “insan hakkı olarak konut hakkı” diye bir yazı yazdık ve orada şu tezi savunuyoruz: Bütün dünyada yasal metinlerde barınma hakkı, bir insan hakkı olarak dikkate alınmıyor. Dünyadaki gelişmeler böyleyken, siz anayasamızda varolan konut hakkını çıkarıyorsunuz. Ki o varolan konut hakkına ilişkin kural da iyi formüle edilmemiştir, az önce söylemeye çalıştığım gibi. Bütün kesimlerin, bütün sınıfların konut ihtiyaçlarını karşılama görevini devlete vermek, Türkiye gibi gelişen bir ülkede hatalıdır. Mutlaka öncelikler belirlemek gerekir ve bu önceliklerle yoksul ve dar gelirli olmalıdır, böyle bir şey yok bugünkü anayasamızda. Devlete dar gelirli ve yoksul olmayanın konut ihtiyacını karşılamak gibi bir görev yüklemek, Türkiye açısından lüksün de ötesinde, absürd bir şeydir, Türkçesini kullanmak istemiyorum.

N. CAN-B. TERCAN- Yeni anayasa tartışmaları var. Konut konusu gündemde, yerleşme konusu gündemde, çevre konusu, doğal ve tarihi varlıkların korunması, planlama konusu gündemde. Yeni anayasa tartışmalarında anayasanın bütünlüğü çerçevesinde şehircilik ve planlama nasıl yer alması lazım?

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Bugün iktidarda bulunan siyasi partinin hazırladığı olduğu, sipariş etmiş olduğu anayasa taslağına göz attım. Az önce belirttiğim gibi, konut hakkı çıkarılmış. Çevre hakkıyla ilgili önemli bir eksiklik var, o da şudur: 1982 Anayasası, “çevre hakkının herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak hakkıdır” diye belirliyor ve hemen arkasından 2’nci fıkrasında “çevreyi geliştirmek, çevre kirlenmesini önlemek devletin ödevi, vatandaşların da ödevidir” diyor. Yani ödev ve hakkın birbirlerini bütünlemesi anlayışı 1982 Anayasasının çevre hakkı maddesinde yazılıdır. Bu taslakta, sipariş anayasa taslağında hak kaldırılmış, sadece ödev konulmuş, bu da büyük bir eksiklik. Yani “çevreyi korumak, geliştirmek, kirlenmesini önlemek devletin bir ödevi, vatandaşın da ödevi.” Peki, yurttaşın hakkı yok mu çevre üzerinde? Bu tamamen es geçilmiş bir konu. Anayasa tartışmaları sırasında Türkiye Barolar Birliğinin hazırladığı bir taslak var. Oradaki kurallar, günün gereksinimlerine ve dünyadaki gelişmelere daha uygundur diyebilirim.

Bir diğer konu, yerel yönetimlerle ilgili gelişme. Bu konuda biliyorsunuz, 4-5 yıldan beri Türkiye’de uzun uzadıya tartışılıyor. Konuya çok dar açılardan bakanlar var, uçlarda çok dar açılardan bakanlar var. Türkiye eğer demokratik bir ülke olacaksa, yerel yönetime, yerel güçlerine güven duymak zorundadır. Bu kuşkusuz kaçınılmaz bir şeydir. Bizim Şehircilik Kürsüsünde 50 yıldan beri devletin yükü kadroda, devletin yükü yerel yönetimleri aktarılmalıdır geniş ölçüde diye telkinde bulunuyoruz, konuşmalar yapıyoruz, yayınlar yapıyoruz. Fakat geldiğimiz noktada bunun tam tersi anlayışlarla karşılaştık. Özellikle reform adı verilen, fakat gerçekte reform olmayan yerel yönetimlerle ilgili düzenlemeler sırasında, bunlarla ilgili tartışmalar sırasında çok uç görüşler ortaya çıktı. Bunlara hak vermek mümkün değildir.

Yerel yönetim, bir kurum olarak mutlaka var olmalıdır. Yerel yönetimle merkezi yönetim, birbirini bütünlükleri gereken iki yönetim biçimidir ve zaten anayasamızın, hem eski, hem yeni anayasamızın 123 üncü maddesinde idarenin bütünlüğünden söz edilmektedir, biri olmadan öbürü olamaz. Peki, olmaması gereken nedir? Birinin öbürünü ezmesi, yerel güçlerin “ben devletim” diye ortaya çıkmasıdır. “Ben topladığım vergileri kendim kullanırım, devlet buna el koyamaz” gibi yaygaralara yer vermek gerekir. Tabii, Türkiye’nin içinde bulunduğu özel koşullar, özellikle son yıllarda Türkiye’de yerel yönetimlerin özerkliğini samimi olarak savunanların bu savunmalarını yapmalarını güçleştirecek boyutlar kazanmıştır. Bu, Türkiye açısından geçici olsa bile, büyük bir talihsizlik tir benim kanımca.

Bu konularla şehir plancılarının yakından ilgilendiği bir konunun bağlantısını kurmak isterim: Tarih ve tabiat varlıklarının korunması, çevrenin korunması. Peki, bunların asıl sahibi kim olacaktır; merkezi yönetim mi, yoksa yerel yönetimler mi? Dünyadaki gelişmeler, olabildiği ölçüde halka yakın yönetim basamakları tarafından bu görevlerin yerine getirilmesini öngörüyor. Türkiye’nin koşulları, bana öyle geliyor ki, 100-150 belediyemizi, gayet iyi örgütlenmiş, kaynakları elverişli, kadroları yetişmiş belediyeyi dışta bırakırsanız, ciddi anlamda plan yapmaya elverişli değil, teknik kadrolardan yoksun, kaynakları yok. Çevre konularında da aynı şey söz konusudur. Tarihi eserlere, kültür ve tabiat varlıklarına sahip çıkma konusundaki bilinç, itiraf etmek gerekir ki geniş halk kitlelerinde hâlâ çok aşağı düzeydedir. O yönetimleri seçen de bu bilinç düzeyi yükselmemiş halk kesimleri olduğuna göre, bir çıkmaz içindeyiz demektir. Bilincine güvenmediğimiz topluluklara ve onların seçtiği yönetimlere bu değerleri korumak görevini vereceksiniz; bu bir paradokstur. Dolayısıyla burada bir çıkmaz içerisinde olduğumuzu ve mutlaka belediler arasında sınıflandırmalar yapmak gerektiğini vurgulamak istiyorum.

Zaman boyutu açısından baktığımız zaman da, Türkiye’de yerelleşme konusunun zamana yayılması gereken, Fransızların yaptığı gibi, yani anayasa değişikliği yapmıştır Fransızlar 2003

yılında ve kademeli olarak yerel yönetimlerle ilgili reformların gerek gelir konusunda, gerek yetkiler konusunda kademeli bir şekilde yürütülmesi girmesini sağlamışlardır. Fransa gibi bizden çok önce bu yerelleşme deneyimlerini yaşayan bir ülkede, kademeli düzenlemeler yapma bir ihtiyaç olarak ortaya konulduğuna göre, Türkiye hayli hayli böyle yolları denemelidir. “Ben yaptım oldu, her şeyi yerelleştirdim” diye bir kuralı koyup zorladığımız zaman, bundan kentlerimizin, gelecek kuşakların, tabiat ve kültür varlıklarının, her şeyin çok zarar göreceğini bekleyebiliriz.

Biliyorsunuz, 1985’te 3194 Sayılı Yasa çıkmadan önce 6785, belediyelerin imar planları üzerinde İmar Bakanlığına onay yetkisi veriyordu. Bu onay yetkisi isabetle kullanılmamış olabilir, çok büyük gecikmelere yol açmış olabilir. Fakat o onay yetkisini çok iyi kullanmak koşuluyla, birçok küçük belediye üzerinde devlet vesayetine bu açıdan hâlâ gereklilik olduğunu düşünüyorum.

N. CAN-B. TERCAN- 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu çıktı, çok eski olan 1580 sayılı Belediye Kanunu değişti, İl Özel İdaresi Kanunu değişti. Bütün bu köklü olarak değişen yerel yönetimlere ilişkin yasalardaki değişikliklerdeki temel unsur nedir? Nasıl bir yerel yönetim anlayışı öngörülmektedir?

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Türkiye Avrupa Birliği üyesi olacak. Avrupa Birliği üyesi olmak, bazı kurallara uymayı gerektiriyor. Dolayısıyla o birlik, Türkiye’ye bazı konularda enpozisyonlarda bulunuyor, neler yapması gerektiğini. Buna hem mevzuatını, hem tatbikatını uyduracak. Türkiye, Avrupa Birliğine üye olmak zorunda değil, ama madem ki başvurmuş, o kurallara da uyacak ya da uyulması gerekmiyorsa, “ben üyelik istemiyorum” diyecek. Zannediyorum ki yerel yönetim, yani Avrupa Birliğine üyeliği söz konusu olmasaydı da, Türkiye yerel yönetimlerinde bir reform yapmak ihtiyacı duyulan ülkeydi. 1961 yılında Avrupa Birliği üyeliği diye bir şey yoktu; fakat 1961’de Mehtap Projesi hazırlandı biliyorsunuz. Neden? “Merkezi yönetimi ve yerel yönetimleri günün değişen koşullarına nasıl uydururuz?” diye.

Burada Avrupa Birliğinin baskısı var. Ne yönde; yerelleşme yönünde, “mümkün mertebe hizmetler,

kamu hizmetleri devlet tarafından değil, halka en yakın olan yerel yönetimler tarafından görülsün” diye. Peki, Türkiye'nin özel koşulları karşısında bu kurala uyulmalı mı, uyulmamalı mı? Teorik olarak belki uyulmalı, ama Türkiye'de koşullar gösteriyor ki, özellikle eğitim hizmetinin sınırsız bir şekilde yerelleştirilmesinden Türkiye Cumhuriyetinin temellerini sarsacak birtakım sonuçlar doğurabilir. Bundan kaçınmak gerekir. Nitekim eski Cumhurbaşkanı, bu konudaki düzenlemeleri daha çok devletin üniter niteliğine bir tehdit oluşturacağı gerekçesiyle ve Türkiye'de eğitimin yerel yönetimlere tümüyle bırakılmasından doğacak sakıncaları dikkate alarak onaylamamıştır, Anayasa Mahkemesine götürmüştür. Kendisine büyük ölçüde hak vermek gerekir.

Gerek İl Özel İdareleri Yasası olsun, gerek Belediye Yasası olsun, gerek büyük kentlerle ilgili yasa olsun, buralarda son 35-40 yılın bize öğrettiklerinden, alınan derslerin ışığında yapılan düzenlemeler yok değildir, bunlar var. Fakat bunun yanı sıra sizin belirttiğiniz gibi, sırf Avrupa Birliği üyesi olunsun diye dışarıdan da yapılan birtakım kuralların da, özellikle kamu hizmetlerinde yaptırma gibi özelleştirme yollarını açan ve genişleten, buna olanak veren önemli yanlışlar var. Devletin devlet olma gücünü sarsma sonucunu doğuracak birtakım ilkeler var, önyargılar var. Elbette ki böyle bir reforma reform ve başarılı bir reform demek mümkün değildir.

Büyükşehir belediyelerle ilgili yasaya gelirse, yıllardan beri, 84'ten beri, 3030 sayılı Yasanın uygulandığı dönemlerde, büyükşehir belediyesiyle ilçe veya il kademe -alt kademe deniliyordu-belediyeleri arasında sürtüşmeler oluyordu, planlama ilkeleri açısından ve büyükşehir belediyeleri, son sözü kendilerinin söylemesi gerektiği savını her zaman öne sürdüler. Ben zannediyorum ki, planlama gibi teknik isteyen bir işleyle mutlaka bir yerin son sözü söylemesi lazım. Tabii son sözü söylemeyecek olanların katkısını almak kaydıyla, yani katılım yollarını açık tutmak kaydıyla. Nitekim bu son düzenlemelerde değil, bundan 8-9 yıl önce de hazırlanan büyükşehir belediyeleriyle ilgili 3030'un yerini alacak taslaklarda son sözü söyleme yetkisi büyükşehir belediyesine imar konularında gereklidir. Bu gereklidir, teknik bakımdan bu gereklidir. Birçok kentlerde biz

gördük. Adana'da, Gaziantep'te, Samsun'da, Denizli'de belediye sınırları dışındaki oluşumlara, yanlış oluşumlara merkez müdahale edemiyor ve birlik olmuyor. Yani her yeri büyükşehir yapmak da çözüm değil; çünkü Büyükşehirin amacı başka.

Dolayısıyla bu şekildeki bir düzenleme doğrudur; fakat bunu 20 kilometre, 30 kilometre, 50 kilometre gibi mekanik birtakım ölçülere bağlamanın yanlışlığı vardır. Esneklik diye bir şey vardır kamu yönetiminde, her yerel yönetim biriminin özel gereksinimleri dikkate alınarak, olanakları dikkate alınarak bir düzenleme yapılır. Burada seyyanen standart bir düzenleme vardır ve son derece yanlıştır. Bunu da bu vesileyle söylemiş olayım.

N. CAN-B. TERCAN- Yani, özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesinin yetkisi...

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Bir genel söz söylemek istiyorum bu konuda; İstanbul olsun, başka bir yer: Büyükşehir yönetimi, iki düzeyli bir federasyondur biliyorsunuz, bir federatif yapıdır. Üst düzey, alt düzey... Alt kademe kişiliklerini rencide ettiği için onu çıkardılar, ilk kademe haline getirdiler, ismini değiştirdiler, değişen bir şey yok. Böyle bir sistemin iyi işleyebilmesi için, 3030'da da öyleydi, üst kademeyle ilçe belediyeleri, ilçe belediyeleri kendi aralarında uyum içinde çalışmaları gerekmektedir. Bu uyumu sağlamaya olanak verecek bir mekânizma, sözde büyükşehir belediye meclisinin, ilçe belediyesinin meclis üyelerinden oluşmasıdır. Antidemokratiktir ya da yeter derece demokratik değildir, ama sırf bunu sağlamak için oraya konulmuştur, iletişim sağlansın, kopukluk olmasın diye. Fakat Türkiye'deki sistemin aksamasına yol açan nedenler, iki şey var: Birincisi, rant arayışı ve paylaşımı. İkincisi de siyasi rant. Ekonomik rant ve siyasi rant diyebiliriz buna. Bu ikisi birbirinden ayrılamayacak kadar iç içe olan iki konudur. Peki, siyasi rantın aktörü kimdir; siyasi partilerdir, belediye meclisinde temsil edilen siyasi partiler, onların merkezleriyle ilişkileri...

Benim dikkatimi çeken nokta şudur: Türkiye'de genel olarak siyaset sistemi hep bu ekonomik, rant esasından hareket edilerek biçimlendiği için yürümemiştir, bu sistem Türkiye'de yürümemiş-

tir, bugün de yürümez, yarın da yürümeyecektir. Ne zamana kadar; Türkiye'deki siyasal bilinç ve kültür düzeyi İsveç'teki siyasal bilinç ve kültür düzeyine gelinceye kadar veya benzeri bir Batı ülkesindeki siyasal bilinç ve kültür düzeyine gelinceye kadar. Ben sorunu buraya bağlıyorum. Bu nedenle de çözüm, halkın yetişmesindedir, eğitilmesindedir. Formal, örgün eğitimle, yaygın eğitimle halk eğitimini mutlak suretle etkili hale getirmek gerekir. Bu, Kur'an kurslarıyla, imam hatip liseleriyle, onlara üniversite yolunu açmakla değil, fakat laik, cumhuriyetçi eğitimin amaçlarını genişleterek, hızlandırarak yerine getirilebilir.

Kesin surette iyimser olmamak gerekir, iyimserlik dönemi bitmiştir. Her alanda olduğu gibi, sizin uzmanlık alanımız kent planlamasında da akşamdan sabaha gerçekleştirilecek hiçbir şey yoktur, yıllar alacaktır rayına oturtulması, benim görüşüm budur.

N. CAN-B. TERCAN- Peki, belediyeleri tartışırken, aslında Başkenti tartışmamak da olmaz. Başkent yönetimini, özellikle son dönemlerde de su sorunları, su kesintileri gündeme geldi. Başkent nereye gidiyor?

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Başkentin yönetiminden ve planlamasından memnun hiçbir kişiye rastlamadım. Oysa Ankara, Başkent olduktan sonra planlı bir kent örneği olarak bütün dünyaya örnek olarak gösterilmiş bir kentti. Ne yazık ki son dönem Ankara yönetiminde, başka yerlerde, başka kentlerimizde olmadığı ölçüde katılımın dışlandığı, bırakın katılımı, halkın hakkı olan saygının gösterilmediği bir kent haline gelmiştir. Kültürde böyledir, sporda böyledir, suda böyledir, ulaşımda böyledir, konutta böyle, her alanda böyledir. Ankara talihsiz bir kent haline gelmiştir, bu talihsizliğinin hangi alanlarda olduğunu siz çok daha iyi biliyorsunuz. O nedenle, bugünkü Ankara'nın durumu üzerinde hiçbir yorum yapmamak, en iyi yorumu yapmak anlamına gelir diye düşünüyorum.

N. CAN-B. TERCAN- O zaman isterseniz kent plancılarının rolüne gelelim...

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Efendim, kent plancılarının rolü hakkında birkaç söz söylemek istiyorum: 1970'lerde Orta Doğu Teknik Üniversitesinde kent planlaması ders programları yeniden

ele alındı. O sıralarda rahmetli arkadaşım Tuğrul Akçura beni aradı, dedi ki, "bir toplantıyı senin yönetmeni istiyoruz." Ben de gittim, o avlunun ucundaki stüdyolardan bir tanesinde 50-60 kişi toplandık. Hem öğretim üyeliğini, hem İller Bankasından, belediyelerden yüksek düzeyde kimseler vardı. Programların içeriğine nasıl bir biçim verilsin, benim yönettiğim toplantıda bunlar tartışılıyordu. Çok hararetli ve çok yakıcı tartışmalar olduğunu hatırlıyorum.

Ancak oradan hatırımda kalan önemli bir nokta şu: Öğretim üyesi arkadaşımız çıktı, dedi ki, "Arkadaşlar; biz programları gözden geçiriyoruz. Falan dersler konulsun, falan dersler çıkarılsın, filan derslerin hacmi genişletilsin diyorlar. Bunlar öğrenilir, mezunlarımız buradan çıkınca belediyelere gidiyorlar, planlama bürolarına, imar dairelerine, İller Bankasına gidiyorlar, İmar ve İskân Bakanlığında, o zaman adı öyleydi, görevli oluyorlar. Burada bizim okuttuğumuz teknik anlamdaki her şeyi onlar 6 ay içinde oralarda zaten öğreniyorlar dedi.

Ben tabii yıllarca Siyasal Bilgiler Fakültesinde siyaset biliminin içinde bulunan bir kimse olarak, demek ki şöyle düşündüm: "Siyasal Bilgiler Fakültesi ve benzeri fakültelerin yapmak istedikleri şeyler, kent planlama bölümlerinde yapılsın" şeklinde bir öneri var, biraz yadırgadım bunu. Fakat arkadaşımız haklı olarak şunu dile getiriyordu: "Plancı denilen kimse, bir teknik görev yapıyor, ama bu teknik görevini çok yakın temas halinde bulunduğu politikacılarla yapıyor." Kendisi bürokrat oluyor, plancı teknisyen bir bürokrat, ama belediye başkanıyla yapıyor, imar bakanlığıyla yapıyor veya seçilmiş birtakım kimseler, belediye meclis üyelerine hesap verme durumundadır. Dolayısıyla gerçekçi iş yapabilmesi için, kendi teknik bilgi ve deneyimlerini, deneyimlerini o politikacının anlayacağı dile tercüme etmesi gerekir ki, iyi anlaşabilsinler. Bunu başaramadığı için, bu eksiklik giderilsin, bunu kastediyor öğretim üyesi arkadaşımız diye yorumladım. Bu çok doğrudur, ama şu koşulda doğrudur: Mutlak surette plancılık eğitimi yapılan okullarda teknik dersler, gereği gibi bütün ayrıntılarıyla yapılmalıdır. Artı, yönetim, hukuk, siyasetle ilgili seçme dersler almalıydılar. Yani yönetim yapısının, siyaset yapısının, hukuk

yapısının esaslarını öğrenmelidirler. Bunun bazı üniversitelerimizin şehir planlaması bölümlerinde oldukça iyi yapıldığını, bazılarında ise hiç yapılmadığını çok yakından biliyoruz.

Bunlara eklemek istediğim bir şey var, o da sizin bu yılki toplantınızın konusu olan etik konusudur, ahlak kuralları konusudur. Pek çok ülkelerde, belki bizim de ülkemizde bazı meslek mensuplarının bağlı oldukları ahlak kuralları, yönergeler var, kod diyorlar, ahlak kodları var. Bir meslek mensubu mesleğini icra ederken bu kurallar yönergesinde yer alan ilkelerden birine aykırı davranış ortaya koyarsa, sergilerse, onun hakkında belli işlemler yapılır. Bu işlemler derecesine, fiilinin ağırlığına göre mesleğini belli bir süre yapamaz durumda da bırakılabilir. Mimarlar, inşaat mühendisleri, ormancılar, bunların kurallarını gördüm. Sanıyorum şehir plancılarının da var, çok emin değilim.

Ancak tatbikatta dikkatimi çeken husus şudur: Şehir plancıları bürokrattırlar elbette. Bürokrat, politikacıya hizmet eden kimselerdir, yani hizmetkârı olan anlamında değil, fakat yaptığı kamu hizmetini satın alan kimse odur. Dolayısıyla onunla belli bir iletişim içerisinde bulunması şarttır. Bunu yaparken, kendi ahlak anlayışından ve mesleğinin etik değerlerinden ne kadar uzaklaşmak hakkına sahiptir? Tecrübeler bana gösterdi ki, son 30 yıl, 40 yıl içerisinde şehir plancılarının yaptıklarını izliyorum ben, genellikle doğru çizgi izliyorlar. Fakat bu doğru çizgiden sapanlar oluyor. Bir veya iki kişi hatırlıyorum, gitmeleri gereken yoldan ayrıldıkları için, bazı politikacıların, bazı belediyecilerin spekülasyon emelleriyle örtüşen işler yaptıkları için, onlara ortaklık yaptıkları için kendi meslek değerlerini hiç görmezlikten gelen plancılar olmuştur, az da olsa sayıları. Fakat bunun ötesinde, eğer politik kadrolar, belediye meclisleri, belediye başkanları, kentin geleceğini ipotek altına alan çok yanlış işler yapıyorlarsa ve plancılar da bunun altına imza atıyorsa veya olur veriyorsa, bunun herhangi bir şekilde savunulur tarafı yoktur.

Şunu demek istiyorum: Plancı, aç kalma bahasına da olsa, çoluk çocuğunun geleceği gibi birtakım mülahazalar onu düşündürüyor da olsa, bir tarafta bu kişisel kaygılar, öbür tarafta toplumun bugünü

ve yarını gibi kaygılar varsa, mutlak suretle kendisinden özveride bulunmak zorundadır. Az da olsa diyorum; çünkü bütün meslek pratikleri nasıl cereyan ediyor, bunu bilmiyorum ve Şehir Plancıları Odasının bu konuya çok önem verdiğini tahmin ediyorum. Son toplantının böyle bir konuyu gündemine almış olmasını da büyük bir sevindirici olay olarak gördüğümü belirtmek istiyorum.

N. CAN-B. TERCAN- Hocam, kentleşme ile ilgili konuştuk. İçinde bulunduğumuz dönem kırsal açısından da önem arz etmekte. Kırsala nasıl bakmalıyız ve kentle ilişkilendirmeliyiz?

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Atatürk “köylü, milletin efendisidir” dedi ve doğru söyledi. “Türkiye, kırsal bir toplum olmaktan çıktı, kentsel bir toplum haline geldi” deniliyor. Neye bakarak? Nüfusun ne kadarı kırsal alanlarda yaşıyor, ne kadarı kentlerde yaşıyor? Yüzde 70-yüzde 30 dolaylarında şimdi. Bunun yanlış bir şey olduğunu söylemek istiyorum. Yani Atatürk, “köylü, milletin efendisidir” derken, kentte yaşayanları köylünün beslediği dönemi yansıtan görüşleri dile getiriyordu. Şimdi kim kimi besliyor; kentli, köylüyü besliyor. “Köylü artık efendi değil” diyebilirsiniz. Ancak şunu hemen görmek lazım ki, Türkiye’de kentli yok. Değerli meslektaşım Doğan Kuban bir süredir bu konuyu haklı olarak işlemektedir. Türkiye’nin asıl sorunu, kentlileşememe konusudur. Yüzde 70, aslında Türkiye’nin köylüsüdür, bazı değerler açısından yüzde 30 Türkiye’nin kentlisidir. Manzara tersine dönmüştür.

Ancak bu, şu gerçeği görmemize engel olmamalıdır: Türkiye’de kırsal alanda yaşayan insanlar hâlâ vardır, geçimini tarımdan sağlayan insanlar vardır. Bunların yaşam koşullarının düzeltilmesi, yaşadıkları köylerin planlanması gerekir. Belediye mücavir alan sınırları dışında imar planı yapma zorunluluğu var mıdır; yoktur, böyle bir şey yok. Halbuki buralar da plan ister. Türkiye’de asıl ihtiyacımız olan şey, bütün ülke topraklarının nasıl kullanılacağına dair bir mastır planımız yoktur. Dolayısıyla kırsal alanda olsun, kentsel alanda olsun, toprağımızın nasıl kullanılacağına, verimli tarım topraklarının nasıl korunacağına ilişkin düzenlemeler, böyle sık sık değiştirilen yönetmeliklerle esen rüzgara göre değiştirilen belgeler olmaktan çıkarılmalıdır. Giderek azalan tarım topraklarına titizlikle sahip çıkılmalıdır. Olabilirse, köylü köyünde mutlu kılınmalıdır, kentte aradığı hizmetler oraya götürülerek. Bu bakımdan, rahmetli Ecevit’in Köykent Projesi, çok gerçekçi bir projeydi. Ne yazık ki siyaset adamları ve siyasal kadrolar bu modele sahip çıkmadılar. Köylü, kentte aradığını yakın çevresinde kurması koşuluyla kente koşup orada köylülüğünü devam ettiren insan da olmamalıdır diye düşünüyorum.

Türkiye’de bir kırsal planlama ihtiyacı başından beri olmuştur. Ama ne yazık ki Devlet Planlama Teşkilatımız da dahil, merkezi çapta görev yapan bakanlıklarımız, DPT, kırsal planlama konusunu kentlerin sorunlarının devasa boyutları karşısında ele almak ihtiyacını bile duymamışlardır ve duymuyorlar. Burada büyük bir yanlış olduğunu düşünüyorum. Köylerle kentler arasındaki farklılıkların, yaşam düzeyi farklılıklarının ve gelir düzeyi farklılıklarının giderilmesi, en az bölgeler arasındaki farklılıkların giderilmesi kadar önemlidir Türkiye’de.

1960’larda Türkiye üzerine kitap yazan Barbara ve George Hellin, “Türkiye’de iki Türkiye vardır; birisi köy, öbürü kent” demiştir. Aradan geçen 60 yıldan sonra olaya baktığımız zaman, yine bu olay vardır, ama az önce söylediğim gibi köy kente gelmiştir. Köyde kalan, bir ölçüde kentleşmiştir.

N. CAN-B. TERCAN- Üniversitelerin eğitim programına baktığımız zaman, kırsalla ilgili eğitim bazı üniversitelerde hiç olmadığını

veya çok az olduğunu biliyoruz. Master düzeyinde var sadece, bölge planlama disiplininde geçiyor. Türkiye bir afet ülkesi, afet ve risk yönetimine de üniversitelerde gerekli önem verilmiyor. Üniversitelerin eğitimine baktığımız zaman, koruma konusu çok ağırlıklı değil. Üniversitelerde özellikle şehircilik ve planlama eğitimi konusunda neler eksik?

İşin bir boyutu da üniversitelerle pratik, uygulama arasındaki etkileşim de çok az. En son mesela kolokyumdaki tartışmalardan biri de, üniversiteler, kamu ve serbest çalışan üyeler arasındaki etkileşimi kuvvetlendirmek, ama bu etkileşimin de çok sınırlı olduğunu görüyoruz. Bu konularda sizin gördüğünüz eksiklikler nelerdir, neler olması gerekir, özellikle siyaset bilimi açısından?

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Tabii ki şehir plancılığı bölümlerinde, şehir planlaması bölümlerinde kendi teknik dersler okutuluyor. Ama sizin söylediğiniz gibi, afet konuları, doğal afetler, afet yönetimi adı verilen konular, kültür ve tabiat varlıkları gibi koruma konuları, özel çevre koruma konuları, hukuk, idare, siyaset, ekonomi, mutlak surette programın ayrılmaz parçaları olmalıdır. Fakat takdir edersiniz ki, lisans programlarına bütün bunları sığdırmak olanağı yoktur her yerde. Ama hiç olmazsa lisansüstü programlarda, doktora programlarında daha spesifik olan, özgün olan konulara yer verilebilir. Nitekim Siyasal Bilgiler Fakültesinde, ODTÜ’de benim yakından temas halinde olduğum programlarda bu yapılıyor. Kentsel koruma konusunda ders veriyorlar arkadaşlarımız, doktora düzeyinde. Kentsel koruma konusunda lisans düzeyinde ders yapamıyoruz, genel esaslar gösteriliyor lisans programlarında.

Sonra Türkiye’de sayıları 100’ü aşan, 120’ye yaklaşan üniversite var. Üniversiteler kurulurken, mutlaka her fakültenin, her bölümün hepsinde kurulması diye yanlış bir hareket noktasından yola çıkılmamalıdır. Boşluklar birbirini tamamlayacak şekilde doldurulmalıdır. Her yerde hukuk fakültesi olması gerekmez, her yerde mimarlık ve şehir plancılığı olması da gerekmez, bazı yerlerde olur. Olan yerler takviye edilmeli, güçlendirilmeli, kaynak bakımından, araç gereç bakımından, kadrolar bakımından. Dolayısıyla böyle bir işbölümü diyebileceğim bir düzenleme yükseköğretimde

zorunludur. YÖK'ün kuruluş nedenlerinden bir tanesi buydu, yani "her yerde üniversite kurulsun, her kasabada üniversite kurulsun" gibi bir amacı yoktu YÖK'ün ve devletin öyle bir işlevi olamaz. Bunun gibi, kurulmuş üniversitede de her dal temsil edilsin gibi bir önyargı yanlışır diye düşünüyorum.

Öte yandan, üniversiteler kendi içlerine kapanık,, tabikarla ilgisi olmayan kurumlar olamaz. Başlar-ken size söylediğim, İskân ve Şehircilik Enstitüsü'nün genel kurulu, bunun çok güzel örneklerinden bir tanesiydi. Pekala planlamayla yerel düzeyde, bölge düzeyinde, daha üst düzeylerdeki planlama örgütlerinde çalışan kimselerin üniversitelerde konferanslar vermeleri, ortak toplantılar yapmaları sağlanabilir. Staj olayı vardır, bu ne kadar yapıyor bilmiyorum; öğrenciyken yapıyor, fakat öğrencilik bitmeden belli sürelerle bu türlü kurumlarda öğrencilerin staj yapmaları çok yararlı olur diye düşünüyorum. Gelecekte onları istihdam edecek kimselerle bağları o aşamada daha sağlıklı bir şekilde kurulabilir.

Siyaset dediniz, neyi kastettiniz?

N. CAN-B. TERCAN- yönetim ve hukuk ...

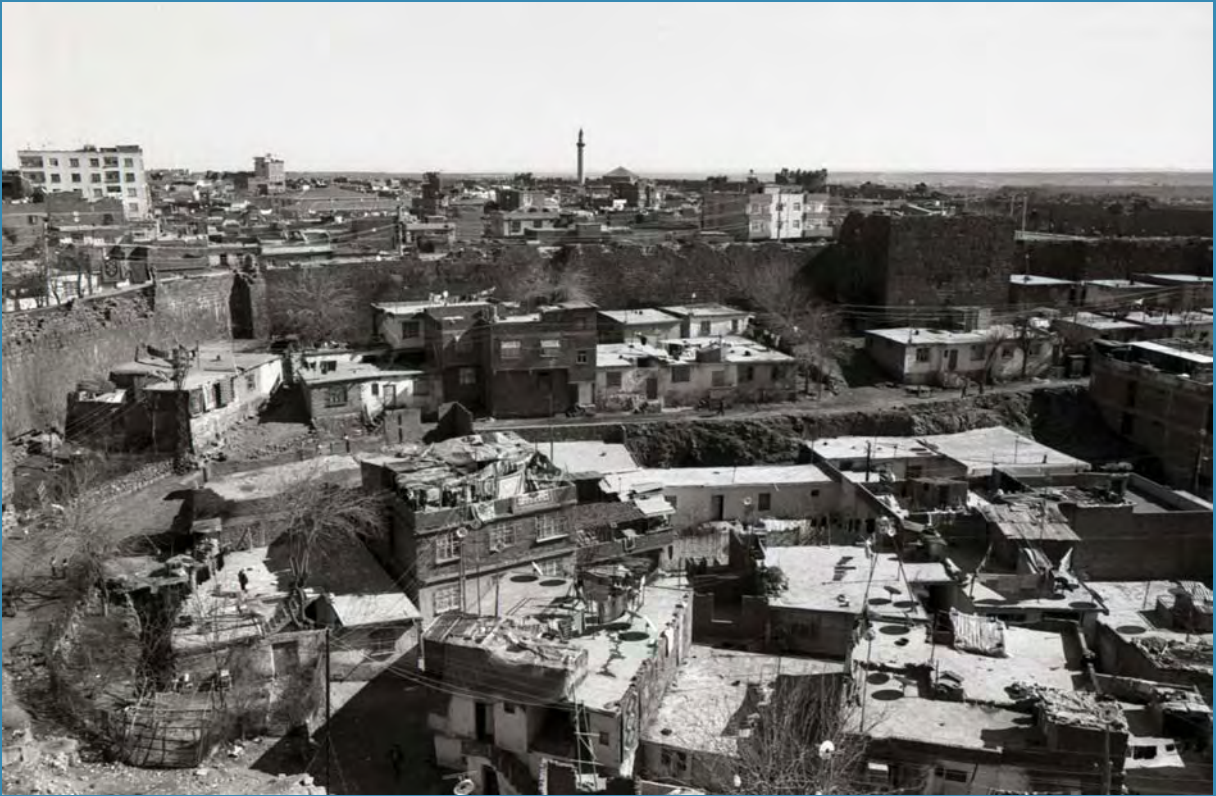
Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Mutlaka. Yani şehir plancılarını planlama programlarında kentleşmenin hukuksal ve yönetsel boyutları diye dersler okutuluyor, baştan beri ODTÜ'de vardır. Başka yerlerde pek yok; var, fakat az. Mimar Sinan vardı bildiğim kadarıyla, o hoca emekli olduk-

tan sonra o ders yapılmıyor bildiğim kadarıyla. Ama imar hukuku dersleri bazı hukuk fakülteleri ders programlarına koydular. Biz Ankara Hukuk Fakültesinde birkaç yıl Ayşegül Hanımla birlikte imar hukuku okuttuk. Şimdi Doğu Akdeniz Üniversitesinde de ben 10 yıldan beri imar hukuku dersi veriyorum, seçimlik bir ders olarak üçüncü sınıflarda. Hukukçular için çok yararlıdır; imarı bilenlerin hukukçulara, hukuku bilenlerin de imarcılara karşılıklı teknik yardım sağlamaları lazım eğitim düzeyinde. Bunlar lisans düzeyinde de olabilir, lisansüstü düzeyde de olabilir ve olmalıdır diye düşünüyorum. Tabii hukuk yanı da, siyaset, ekonomi, hukuk, bunları birbirlerinden ayıramayacak dallar olarak elemanter düzeyde de olsa plancılara mutlaka vermek gerekir diye düşünüyorum.

N. CAN-B. TERCAN- Hocam, geçmişten bu yana birçok bürokratlarla bir araya geldiniz, birçok yarışmalara falan katıldınız, jüri üyeliği yaptınız, kongrelere falan katıldınız. Bu konuda deneyimleriniz, birikimleriniz nelerdir? Yani aktarılacak veya ders çıkarılacak anlamda...

Prof. Dr. RUŞEN KELEŞ- Daha önceki sorularınıza verdiğim cevaplar, onlar hep derstir, o birikimlerin sonucudur. Ama şu anda spesifik bir şey aklıma gelmiyor.

N. CAN-B. TERCAN- Hocam, çok teşekkür ederiz.

Suriçi-Diyarbakır, Hatice Kurşuncu